

MARIJAN ŠUPERINA*, ZVONIMIR DUJMOVIĆ**

Analiza kriminogenih čimbenika protuzakonitog ponašanja policijskog službenika

UVODNA RAZMATRANJA

Policijski službenik, kao i svaki drugi čovjek, mogući je počinitelj kažnjivog djela propisanog zakonom. No, zbog svoje znakovitosti statusa kojeg uživa i ovlasti koje su mu dane zakonom, *policijski službenik kao službena osoba* može se pojaviti i kao počinitelj točno određenih kaznenih djela propisanih u posebnom dijelu Kaznenog zakona. Ontološki gledano, većina kaznenih djela koja čine službene osobe nedopuštenom uporabom, ponajčešće sredstava prisile, usmjerena su prema slobodama i pravima čovjeka i građana. Izuzetno, to mogu biti i kaznena djela protiv života i tijela, koja su u stjecaju s nekim od kaznenih djela u kojima je službena osoba određena kao jedina ili kao specifična osoba koja ih može počinuti. Posebnu skupinu kaznenih djela čine ona čijim počinjenjem dolazi do povrjeđivanja posebnih dužnosti službene osobe. Također, potrebno je upozoriti i na oblik ugrožavanja prava čovjeka i građanina neprimjenjivanjem ili nedovoljnim i/ili neadekvatnim neprimjenjivanjem policijskih ovlasti, mjera i radnji. *Ljudska prava policija može kršiti i na način ako ne primjenjuje ili neadekvatno primjenjuje i u nedovoljnoj mjeri u svom radu primjenjuje propisane ovlasti za obavljanje policijskog posla ili pravila kriminalistike*. Na taj način mogu nastati štetne posljedice u ostvarenju cilja utvrđivanja istine, čime se povrjeđuju ljudska prava i slobode. Ljudska prava i slobode, osim normativizacijom policijskog postupanja, posebno se štite zakonitom i pravilnom primjenom policijskih ovlasti, mjera i radnji, po pravilima struke.

Po prirodi svojih poslova policijski službenici se više nego drugi, poglavito među službenicima u tijelima državne uprave, susreću s temeljnim pravima ljudi u smislu njihove zaštite. Oni mogu doći u položaj da ta prava i najviše krše. Stalno je prisutno pitanje: kako ograničiti ovlasti policije, a da ona ostane djelotvorna. Teško je uspostaviti pravu ravnotežu između državnih funkcija, obveza, interesa i ovlasti u tom području i pojedinačnih temeljnih prava čovjeka. Sve veći opseg državnih zadaća i složenost društvenih

* mr. sc. Marijan Šuperina, viši predavač na Visokoj policijskoj školi MUP-a RH, Zagreb.

** dr. sc. Zvonimir Dujmović, profesor visoke škole na Visokoj policijskoj školi MUP-a RH, Zagreb.

odnosa u policiji, u suvremenim društvima, stalno nameću nove obveze i preispitivanje zaštite ljudskih prava i sloboda.

Ciljevi razvoja strategije policije zasigurno obuhvaćaju, između ostalog, i standard *otkrivanja prijetnje i rukovođenje rizicima* koji su povezani s primjenom policijskih ovlasti policijskog službenika. Takvim rizicima potrebno je upravljati te razvijati strategiju suprotstavljanja i sprječavanja tim rizicima, razvijati mogućnosti njihovog predviđanja te proaktivnog otkrivanja i istraživanja. Svakako će ta strategija ići za time da se ti rizici ne ostvare (npr. koruptivna djela među policijskim službenicima; iznuđivanje iskaza; neselektivna, ne nužna i nerazmjerna uporaba policijskih ovlasti, odnosno sredstava prisile i sl.), ali ako dođe do njihove realizacije, strategija razvoja policijskih standarda postupanja treba biti usmjerena na njihovo brzo otkrivanje i na smanjivanje i saniranje štete koju su uzrokovali. Stoga tehnike upravljanja rizicima u policiji treba primjenjivati primjenom utvrđenih profesionalnih standarda policije koji se tiču njihovog rada, obavljanja policijskih poslova primjenom policijskih ovlasti, zaštite temeljnih ljudskih prava i sloboda.

Problemi koji danas prate rad policije raznovrsni su po svojoj prirodi i podrijetlu. Burno i dinamično vrijeme danas gasi tradicionalne pojmove, stvara nove i ukida dosadašnje *misaone sheme* te traži znanstveno preispitivanje i u području sigurnosti, točnije *policijskim poslovima*. Zbog navedenog, istraživanja u području djelovanja policije javljaju se kao imperativ. Bez njih aktualni problemi se ukalupljaju u zastarjela i pogrešna shvaćanja. U svijetu, kao i kod nas, u tijeku je kvantitativan i kvalitativan porast svih oblika kriminaliteta. Slika aktualnog kriminaliteta stalno se mijenja, osobito u njegovoj strukturi i dinamici. Mijenjaju se tendencije njegova razvoja, pojavni oblici i organizacijske forme. U punom je zamahu njegova internacionalizacija. Iz tog razloga policija mora stalno preispitivati svoj organizacijski ustroj u skladu s novim koncepcijama suprotstavljanja i suzbijanja kriminaliteta. Ove koncepcije moraju uvažavati primarno, ako ne i isključivo, kriminalističke znanstvene spoznaje. Opasni oblici kriminaliteta svakim su danom sve više povezani s uporabom novih tehničkih sredstava i metoda. Zato se traži sustavno i svestrano znanstveno proučavanje tehnike i taktike počinitelja kaznenih djela. Cjelokupna borba protiv kriminaliteta mora se voditi na znanstvenoj osnovi.

Potrebno je spomenuti kako se policijsko zakonodavstvo u Republici Hrvatskoj danas nalazi u značajnoj reformi. Doneseni su važni propisi kao što su: Zakon o policijskim poslovima i ovlastima (NN 76/09.) te Pravilnik o načinu postupanja policijskih službenika (NN 89/10.). Uskoro se očekuje i donošenje Zakona o policiji. Značajka je reforme policijskog zakonodavstva u tome što se ona provodi u sklopu reforme normativnog uređenja kaznene represije. Zakon o kaznenom postupku iz 1997. godine načelno je uređivao izvide kaznenih djela, dok Zakon o kaznenom postupku iz 2009. godine uređenje izvida kaznenih djela prepušta posebnom zakonu, a to je upravo Zakon o policijskim poslovima i ovlastima. (Pavišić, 2009:XIV.)

Policijska djelatnost postaje svakim danom sve složenija i opsežnija. Ovi osnovni, globalni uvjeti, već sami po sebi, nužno zahtijevaju od policije da odredi svoje primarne zadatke i specijalizira svoje kadrove.

Osnovni ciljevi ogledaju se u provođenju zakona i drugih propisa na etički prihvatljiv način. Zbog posebnosti uloge u društvu i posebnih prava, dužnosti i ovlasti, policijski službenici moraju biti "vezani" mnogo strožim *etičkim standardima* od drugih državnih

službenika. Policijska služba je profesionalna služba. Za nju je važno da zadobije i zadrži povjerenje javnosti. Ona to može postići samo uz čvrste standarde službenog profesionalnog ponašanja svojih pripadnika. Od policije se traži izrada odgovarajućih metoda i standarda u radu koji će omogućiti uspješno suprotstavljanje i suzbijanje kriminaliteta uz isključenje svake zlorabe ovlasti i nepotrebnih zadiranja u osobni, obiteljski i društveni život čovjeka, u njegova prava i slobode.

No, unatoč svim iznesenim pretpostavkama, analiziranim pravima, dužnostima i ovlastima policijskih službenika, prikazanim (u osnovnim obilježjima) ustrojem policije, ipak se u statističkim podacima kao počinitelji u ukupnom kriminalitetu pojavljuju i policijski službenici. Upravo ta činjenica zainteresirala je brojne kriminologe, teoretičare i praktičare kaznenoga prava, ali i sociologe, psihologe, kao i kriminaliste da se temeljem znanstvenog pristupa, metodama proučavanja, posvete ovoj društvenoj pojavi. Svima njima osnovni je cilj otkriti uzroke, *kriminogene čimbenike* takvom protuzakonitom ponašanju. Put do spoznaje koji to kriminogeni čimbenici djeluju na takvo ponašanje policijskog službenika, koje mjesto u uzročnom nizu ima svaki pojedini, utvrđeni ili pretpostavljeni među njima, kojim intenzitetom i međusobnim utjecajem djelovanja jednih na druge pojačavaju ili smanjuju predispoziciju činjenja kriminaliteta, nije lagan. Koliko je složen put do djelomičnih spoznaja o toj društvenoj pojavi, kao i općenito o pojavi kriminaliteta, ukazuje Horvatić (1998:134-135) u svojoj knjizi *Osnove kriminologije* kada objašnjava podjelu kriminogenih čimbenika.

1. TEORIJE O KRIMINOGENIM ČIMBENICIMA KOJI UTJEČU NA NEZAKONITO PONAŠANJE POLICIJSKOG SLUŽBENIKA

U više studija učinjenih u proteklih tridesetak godina, koje su uglavnom napravljene u SAD-u, Velikoj Britaniji, a u posljednje vrijeme i u SR Njemačkoj, analizirano je ponašanje policijskog službenika u provođenju njihovih ovlasti (uhićenja, uporabe sredstava prisile, posebno smrtonosne sile; u kontroli prometa i sl.), te su prikupljena znatna (ali još uvijek nedovoljna) iskustvena znanja, spoznaje. Na temelju tih prikupljenih podataka i postojećih policijskih ili nepolicijskih istraživanja stvorene su teorije o kriminogenim čimbenicima koji utječu na protuzakonito policijsko ponašanje. Ove teorije dijelom su i odraz različitih stručnih sprega i zanimanja osoba koje su se bavile ili se bave proučavanjem policijskog ponašanja, a time i uzrocima ponašanja policijskog službenika koje predstavlja kažnjivo djelo, odnosno kažnjivo ponašanje.

Po mišljenju R. E. Wordena skoro sva istraživanja koja su imala u svom središtu interesa proučavanja *nezakonito ponašanje policijskog službenika*, mogu se podijeliti na: sociološka, psihološka i organizacijska. (Worden, 1996:23.)

a) Sociološke teorije razumijevanje policijskog ponašanja temelje na premisi kako na njihovo ponašanje utječe *društvena dinamika susreta* između policijskog službenika i građana. Tako D. Black svojom *sociološkom teorijom pravde* objašnjava kako na "količinu pravde" utječu društveni atributi sudjelujućih strana: žrtve i počinitelja, tužitelja i branitelja; kao i samih čimbenika društvene kontrole. Prema ovoj teoriji, najmanje je vjerojatno da će policijski službenik poduzeti zakonske ili neke druge prisilne korake protiv osoba nižeg društvenog statusa – osobito siromašnih te pripadnika rasnih i etničkih

manjina – ako su njihovi tužitelji također niskog društvenog statusa, ali će vjerojatnije poduzeti takav korak protiv osoba nižeg društvenog statusa čiji su tužitelji višeg statusa.

Već iz osnove ovog pristupa proučavanja policijskog ponašanja vidljivo je kako je analitička pozornost izdvajanja pojedinih kriminogenih čimbenika usmjerena na strukturu odnosa policijskog službenika i građana: pripadnost pojedinom društvenom staležu, spolu, ozbiljnost razloga zbog kojeg je došlo do njihovog međusobnog odnosa, prirodu odnosa između žrtve i počinitelja, vidljivost njihovog susreta (događa li se on na javnom mjestu ili ne, te jesu li nazočni "promatrači" ili ne), broju policijskih službenika u tom odnosu, socijalnim karakteristikama počinitelja – žrtve i dr. Iz ove sociološke teorijske perspektive, ti "situacijski" čimbenici su signali na osnovu kojih policijski službenik zaključuje kako se treba ponašati u pojedinoj situaciji.

b) Psihološke teorije naglašavaju različitost u ponašanju policijskog službenika u zavisnosti od njegovih *predispozicija*, dok sociološki pristup zaklanja tu različitost. Ovo teorijsko motrište usmjerava svoju pozornost na *stavove* i *osobine ličnosti policijskog službenika*, za koje se smatra da kod različitih policijskih službenika izazivaju različite reakcije u svezi sa sličnim situacijama. Smatra se kako te razlike u stavovima, stupnju obrazovanja, ali i u svezi s porijeklom, dolaze do izražaja u njihovim obrascima ponašanja. Psihološka teorija (ili neke njezine izvedenice) odražava se u dijelovima izvješća koje je sastavilo Christopherovo povjerenstvo (Neovisno povjerenstvo za Policijski odjel Los Angelesa, 1991.), gdje je pronađena mala skupina "problematičnih policajaca" koji su u prevelikoj mjeri sudjelovali u incidentima u kojima je korištena, ili navodno zloporabljena sila. Iako se povjerenstvo poglavito bavilo onim što bi uprava mogla i trebala učiniti nakon tih događanja, nakon što se utvrdilo koji policijski službenici predstavljaju problem, implicitno je pretpostavljeno da uzroci njihovog naizgled karakterističnog obrasca ponašanja leže u njihovim stavovima ili ličnostima (osobnostima), */police personality/*.

Istraživanja o značajkama, posebnostima ličnosti policijskih službenika, bave se prije svega pitanjem jesu li policijski službenici kao skupina ljudi *psihološki homogeni* i, dapače, razlikuju li se od ostalih građana. Nastojanja da se utvrdi modalna (i patološka) "ličnost policijskog službenika" nisu dala konačne rezultate. Štoviše, kada se pokušava objasniti razlika u ponašanju policijskih službenika, takva analiza vodi u krivom smjeru. Rezultati istraživanja koji kažu da policija kao skup pojedinaca nije autoritarna ne pobijaju pretpostavku da su policijski službenici koji imaju visoke pokazatelje autoritarnosti ti isti koji neobično često koriste silu. Autoritarnost i druge osobine policijskih službenika trebale bi se ispitati kao značajke koje variraju od jednog do drugog policijskog službenika, a koje mogu biti u međuodnosu s njihovom uporabom sile. Veći je broj dokaza prikupljen za odnos između ponašanja policijskih službenika i njihove prošlosti i značajki – spol, duljina radnog staža u službi u policiji, a posebice obrazovanje. Mnoge su se studije bavile stručnom spremom policijskih službenika; iako ta istraživanja pokazuju da obrazovanje vrlo malo utječe na stavove i nimalo ne utječe na uporabu smrtonosne sile, ipak upućuju na to da policijski službenici s višom ili visokom stručnom spremom izazivaju manje pritužbi.

c) Organizacijske teorije u pristupu razumijevanja policijskog ponašanja naglašavaju *obilježja policijske organizacije* u kojoj rade. Worden pretpostavlja kako teorija koja u prvi plan stavlja svojstva organizacije u smislu utjecaja na policijsko ponašanje predstavlja *smjernicu najvećeg potencijala za policijsku reformu*, budući da je jednostavnije pro-

mijeniti organizacijske čimbenike negoli ponašanje osumnjičenika ili stavove policijskih službenika. No, organizacijske analize policije se rijetko provode, gotovo sigurno zbog visokih troškova i poteškoća u prikupljanju usporedivih podataka o više policijskih tijela. Stoga organizacijske teorije o ponašanju policije, policijskih službenika, nisu dovoljno potkrijepljene iskustvenim dokazima.

Jedna od organizacijskih teorija naglašava utjecaj *formalnog organizacijskog ustroja* na ponašanje policijskog službenika, poglavito sustav poticaja i kočnica te sadržaj i primjenu pravila i propisa. Glavni predstavnik ovog pristupa je J. S. Wilson, čije je inovativno istraživanje utemeljilo skicu triju organizacijskih načina policijskog rada – *pridržavanje slova zakona, stražarski stil* ili *uslužni stil* – i pretpostavke kako bi se ti stilovi mogli pripisati orijentaciji načelnika (policijskom rukovoditelju), koji putem organizacijskog ustroja utječe na ponašanje policijskih službenika. Međutim, sam Wilson priznaje kako sama *priroda policijskih zadaća* ograničava mogućnost policijskih rukovoditelja da oblikuju ponašanje policijskih službenika.

Druga pak varijanta organizacijske teorije kaže da formalni ustroj ograničava usmjeravanje i nadzor nad ponašanjem policijskih službenika primjerice u ophodnjama i naglašava značaj *neformalne organizacije* ili skupine kolega, to jest, *policijsku kulturu* (za razliku od kulture policijske organizacije). Prema tom gledištu, formalni, nametljivi nadzor nad policijom – nagrade i kazne, pravila, propisi i pravilnici – obuhvaćaju primjetnije i uglavnom svakodnevnije oblike policijskog rada, kao što je uporaba opreme, pisanje izvješća i izgled policijskog službenika. Istodobno, radna skupina (kolektiv) *rukovodi primjenom nenametljivog nadzora nad policijom u smislu druženja i profesionalne obuke*. Analize procesa međusobnog druženja su malobrojne, no postojeće spoznaje ukazuju na to da mladi policijski službenici uče policijski zanat na samome poslu, i to od policijskih službenika s duljim stažem (a ne na Akademiji), a posebice od ljudi zaduženih za njihovu obuku na terenu. Početnici ubrzo počinju vjerovati da je njihovo iskustvo stečeno na Akademiji bilo samo *inicijacija*, da je tamo *dobivena obuka nevezana za realnost policijskog posla* i da će ono što trebaju znati *naučiti na ulici*. Stoga, prema ovome mišljenju, ne samo da su policijski službenici poglavito upućeni na policijsku kulturu, već je ona i *najvažniji mehanizam organizacijskog nadzora* (ukoliko se nadzor uopće provodi) kod stvarnog donošenja odluka među policijskim službenicima. (Worden, 1996:25.)

Kodeks šutnje ili *plava zavjesa* je neformalna zabrana prijavljivanja kolege policijskog službenika koji je prekršio pravila, a javlja se kao posljedica poluvojnčkog birokratskog policijskog sustava. Sudjelovanje u djelatnosti koju kodeks štiti (a koja je zapravo zabranjena) pojačava identitet i koheziju unutar skupine policijskih službenika. Jedna od pretpostavki postojanja kodeksa je *tajnost*, tako da oni koji nisu prihvaćeni u skupinu, nisu ni upućeni u tajne. Izdvojeni su kao kolege i kao osobe. S tim u svezi zanimljivi su razlozi pokretanja i posljedice – odluke provedenih stegovnih postupaka zbog teže povrede radne discipline. *Socijalizacija vježbenika* stoga se obavlja na dvije razine: formalnoj (kao člana policijske profesije i policijske postaje) i neformalnoj (kao člana neformalne skupine). Pritisak kojim skupina djeluje na svoje članove je jak, a posljedica kršenja kodeksa (prijavljivanje kolege policijskog službenika koji je prekršio pravila službe) jest *izolacija*. Može se dogoditi, primjerice, da će policijskom službeniku koji je prekršio kodeks u nekom trenutku biti potrebna pomoć u obavljanju svakodnevnog

posla, a članovi skupine izbjegavat će angažman, ostavljajući ga u opasnosti. Kodeks šutnje može se razlikovati u tome koji su oblici ponašanja policijskog službenika zaštićeni kodeksom, tj. što je zaštićeno. Kodeks šutnje također se može razlikovati i u tomu na koje se osobe proteže, tj. tko je zaštićen (primjerice, samo partner ili svi policijski službenici npr. postaje). (Kutnjak-Ivković, 1996:41.)

Krapac (1995:111 i dalje) u svojoj knjizi Engleski kazneni postupak, analizirajući policijske izvode u Engleskoj, sistematizirao je četiri glavna objašnjenja uzroka policijskog nasilja temeljem stručne literature Engleske i SAD-a u svezi s policijskim zloporabama i nasiljem:

a) Po službenim objašnjenjima, policijske zloporabe proizlaze isključivo iz **individualnih ispada pojedinih službenika**, dok se svi ostali ponašaju ispravno (tzv. *teorija trule jabuke*).

Jedan od utemeljitelja suvremene teorije o policiji, A. Vollmer, prije šest desetljeća naglašavao je da su **osobna obilježja** pojedinca (budućeg policijskog službenika) ta koja određuju hoće li vježbenik postati dobar ili loš policijski službenik. Ukoliko želimo objasniti devijantno ponašanje policijskog službenika, trebamo se u prvom redu usredotočiti, po mišljenju Vollmera, na osobine ličnosti jer je policijska zloporaba, kao i drugi oblici devijantnog ponašanja – posljedica **moralnih nedostataka** nekog policijskog službenika. Ovo individualno objašnjenje, koje predlaže Vollmer, slikovito se naziva *teorijom trule jabuke* (u bačvi se nalazi hrpa jabuka i ukoliko je jedna od njih trula, treba je što prije maknuti iz bačve kako se klice ne bi prenijele na ostale zdrave jabuke). Prema tumačenju Vollmera borba protiv policijskog devijantnog ponašanja stoga uključuje u sebi pozoran odabir pristupnika za policijsko zvanje, dosljedne istrage u slučajevima u kojima policijski službenici prekrše pravila, te njihovo oštro kažnjavanje i udaljavanje iz službe prije nego što "zaraze" druge, poštene policijske službenike. Dok Vollmer, kao i druge pristalice individualističkog pristupa zagovaraju kako je kakvoća policijskog rada zavisna prije svega od **karaktera policijskog službenika**, pritom ne spominju društvenu okolinu ili pritisak skupine kao jedan od mogućih čimbenika koji objašnjavaju učestalost i razvitak policijskog devijantnog ponašanja. (Vollmer, 1969:215.)

Za razliku od Vollmera, H. Goldstein zasniva novi pristup policijskom devijantnom ponašanju po kojem policijske zloporabe povezuje sa **stanjem u cijelom društvu**, te u **samoj policijskoj postaji**. U izvješću komisije njujorške policije ističe se kako su uzroci policijskim zloporabama: policijska kultura koja nagrađuje lojalnost umjesto poštenje, šutnja poštenih policijskih službenika koji se boje prijaviti svoje nepoštene kolege, otpor zapovjednog kadra da se suoči sa problemom policijskih zloporaba, umanjivanje značenja odgovornosti među policijskim zapovjednicima i sl. (Kutnjak-Ivković, 1996:40.)

b) Neki sociolozi objašnjavaju devijantno policijsko ponašanje različitim čimbenicima u **ustrojstvu i kulturi policijske službe** te *prirodi istražnih zadataka* represivne djelatnosti koji stvaraju pritiske na sve službenike da krše pravila službe, da smatraju kako se *nalaze u ratu s kriminalcima* te da ih trebaju pobijediti svim sredstvima pri čemu dopuštenja za svoje akcije od pretpostavljenih pribavljaju prikrivanjem stvarnih metoda i isticanjem etičkih ciljeva svoje akcije. (Krapac, 1995:111.)

Među tipovima policijskih službenika Worden razlikuje onog pod nazivom *čvrsti murjak* koji je po njemu možda najskloniji neprimjerenom uporabi sile. "Čvrsti murjaci" su cinični, u smislu da pretpostavljaju kako su ljudi motivirani vlastitim uskogrudnim interesima. Ulogu policije zamišljaju kao nadzor nad zločinom, usredotočuju se posebice na teški kriminal, a sebe doživljavaju kao negativnu snagu u ljudskim životima. Vjeruju da su građani neprijateljski nastrojeni prema policiji i identificiraju se s kulturom policije. Smatraju da se u suočavanju s realnošću ulice najbolje rukovoditi iskustvom i zdravim razumom i da je "ulična pravda" ponekad prikladna i učinkovita.

Nasuprot tom tipu policijskog službenika, drugi tip pod nazivom *rješavatelji problema* imaju, po Wordenu, ono što se zove "tragičnom perspektivom". Shvaćaju da na ljudske postupke utječu složeni sklopovi psiholoških, gospodarskih i društvenih uvjeta, a ne jednostavno vlastiti interes. Ulogu policije zamišljaju kao "pružanje pomoći u rješavanju bilo kakvih problema", pa stoga sebe doživljavaju kao pozitivnu snagu. Skeptični su prema klasičnim policijskim metodama, budući da nisu u stanju pomiriti uporabu prisilnih mjera sa svojim moralnim shvaćanjima. Ovaj je tip policijskog službenika vjerojatno u najmanjoj mjeri sklon neprikladnoj uporabi sile (ili uporabi sile uopće).

Sljedeći tipovi policijskog službenika su *profesionalac, izravni borac, i oni koji nastoje izbjeći*. "Profesionalci" pribjegavaju metodama prisile kako bi došli do željenih rezultata, ali nju koriste s razvijenim osjećajem za mjeru. Oni vjeruju da bi primjena zakona trebala biti u skladu s mogućim posljedicama, te da bi trebala opravdati provođenje zakona u svrhu pomaganja ljudima. Ti policijski službenici nisu otvoreno agresivni na ulici, a također se ne protive zakonskim restrikcijama na njihove ovlasti. "Izravni borci" stavljaju naglasak na provođenje zakona od strane policije. Oni opravdavaju uniformno (neselektivno) provođenje zakona uz pomoć zastrašujućeg efekta. Vrlo su energični i agresivni na ulici, iako im nedostaje osjećaj uličnog, tvrdog policajca. "Oni koji izbjegavaju" nisu u stanju suočiti se sa zahtjevima koje nameće policijski posao. Oni se radije odlučuju za varijantu da policijske zadaće obavljaju u što je moguće manjoj mjeri (tek toliko da bi zadovoljili očekivanja svojih nadređenih).

Opisi ovih ali i drugih tipova policijskog službenika ukazuju na to da, ukoliko postoje policijski službenici s naglašenom sklonošću za primjenu sile, oni dijele više zajedničkih stavova po kojima se razlikuju od ostalih policijskih službenika. Po mišljenju Wordena može se očekivati da policijski službenici koji će najvjerojatnije upotrijebiti silu:

- (a) zamišljaju ulogu policije u uskim okvirima, ograničenu na borbu protiv zločina i provođenje zakona,
- (b) vjeruju da se ta uloga djelotvornije provodi kada policijski službenici mogu rabiti silu po vlastitom nahođenju, i
- (c) smatraju da su građani, u najboljem slučaju, nezahvalni, a u najgorem slučaju, da se prema njima neprijateljski ponašaju i da ih iskorištavaju (Worden, 1996:25).

c) Po komentarima visokih policijskih stručnjaka zloporabe često proizlaze iz **frustracije policijskih službenika** njihovom nemoći da učinkovito prikupe dokaze protiv osobe za koju znaju da je kriva, nemoći koju stvaraju stroga i kruta formalna procesna pravila (tzv. teorija *zlouporabe zbog plemenitog razloga*).

d) Neka empirijska istraživanja navode skupinu engleskih pravnih sociologa i pravnik na pesimističan zaključak kako se policija u modelu čistog akuzatornog postupka

doduše verbalno izjašnjava za poštovanje kautela osumnjičeničnikove obrane, ali u stvarnosti maksimalni prioritet daje **cilju djelatnosti** tijela progona, a to je **osuda okrivljenika**, što znači da ne istražuje "istinu" o slučaju, nego djeluje tako da nakon što je identificiran osumnjičeničnik sve podređuje prikupljanju (a u najgorim slučajevima fabriciranju) dokaza o verziji kriminalnog događaja koju sama zastupa; pri tome pretpostavljeni službenici nemaju pravog interesa da suzbijaju zlorabe nižih službenika, pogotovo one koje nisu krupne i koje je lako prikriti od javnosti ili pravosuđa. (Krapac, 1995:111.)

Specifični uzroci policijskog protuzakonitog ponašanja prema tvrdnjama T. Barkera mogu poprimiti različite *pojavnne oblike*, ali se ti oblici ponašanja međusobno uvijek ne isključuju. Svi takvi oblici ponašanja predstavljaju barem jednu od povreda: kaznenog zakonodavstva, policijskih pravila službe (policijske stege) ili standarde policijske profesionalne etike. Barker u svojoj studiji Empirijska studija o policijskom zastranjivanju koje ne spada u korupciju, uglavnom analizira tzv. policijsko zastranjivanje – odnosno kršenje policijskih pravila službe učinjenih u vrijeme obavljanja dužnosti, a koji ne spadaju u korupciju. (Barker, 1979:314; Meško, 1994:143.) On tvrdi kako su u većini profesija sadržana tri bitna elementa važna za razumijevanje profesionalnog zastranjivanja:

- (a) stjecaj specifičnih povoljnih prilika i odgovarajući popratni načini kršenja propisanih pravila ponašanja
- (b) solidariziranje sa profesijom u tijeku stjecanja profesionalnog iskustva
- (c) jačanje i međusobna podrška profesionalne sredine, odnosno grupno podržavanje kršenja izvjesnih pravila.

Prema prosudbi Barkera ni policijska profesija nije nikakav izuzetak. Profesionalna policijska sredina u stanju je indoktrinirati i pridobiti novake za uobičajeno zastranjivanje, poduprijeti izvjesne oblike zastranjivanja unutar "dopustivih" granica što ih neformalno određuje grupa, praveći pri tome razliku između "dopustivog" i "prljavog" zastranjivanja, kao i osuditi zastranjivanje izvan tih granica. (Barker, 1979:314.) U daljnjoj učinjenoj analizi Barker analizira pet *profesionalnih policijskih zastranjivanja*, tražeći uzroke takvom ponašanju:

1) Policijsko lažno svjedočenje. U sastavni dio policijskog posla (u SAD-u) ulazi i povremeno svjedočenje pred sudom. Zbog toga, smatra Barker, *sama profesija pruža policijskom službeniku mogućnost u "profesionalnom zastranjivanju"*. Policijski službenik nalazi se pod pritiskom zahtjeva "učinkovitosti", "produktivnosti" koja se često puta mjeri i sumnjivim kriterijima kao što su broj uhićenja, broj pravomoćnih presuda temeljem podnesenih prijava i sl. Takvi pritisci stavljaju policijskog službenika u gotovo neodrživ položaj. S jedne strane policijska organizacija čini pritisak na njega da bude djelotvoran, a s druge strane pravosuđe od njega zahtijeva da djeluje striktno u granicama zakona i po zakonu. Primjerima Barker potkrepljuje situacije u kojima može doći do lažnog svjedočenja policijskog službenika kao što je ono pred sućem kada podnosi zahtjev za provođenje pretrage. Kako bi ishodio nalog za pretragu od suća, policijski službenik mora prisegnuti da je izvidio situaciju ili pribavio informacije koje daju osnove za izdavanje naloga za provođenje pretrage. Međutim, nije moguće ispitati svaku situaciju, a "pouzđani" informatori nisu uvijek tako pouzđani kako ih policijski službenik prikazuje. Iz tog razloga, smatra Barker, i ćastan policijski službenik se katkada nađe u situaciji da "krivo" prisegne pred sućem.

2) Policijska okrutnost. Pritužbe građana na policijsku okrutnost najčešće su reakcije kojima građani ustaju protiv policijske okrutnosti, surovosti, nasilja. Ponašanja policijskog službenika koja su isprovocirala takve pritužbe uglavnom se odnose na vulgarno i ponižavajuće ponašanje, neopravdano zaustavljanje i pretraživanje, izdavanje zapovijedi građaninu da se udalji s nekog mjesta ili da ode kući, izricanje prijetnji, "bockanje" službenom palicom ili prilaženje s uperenim pištoljem, kao i stvarna uporaba fizičke sile. Premda svi ti akti u određenoj situaciji mogu biti nezakoniti ili u najmanju ruku neetični, po Barkerovu mišljenju se samo pretjerana ili nepotrebna uporaba fizičke sile treba smatrati policijskom okrutnošću.

Policijska profesija pruža pojedinim policijskim službenicima brojne prilike za okrutno ponašanje. Sredstva prisile smatraju se neophodnim sastavnim dijelom policijske opreme. Ona policijskom službeniku mogu biti neophodna u uspješnom provođenju uhićenja, u odbijanju napada od sebe ili drugog i sl. Ipak postoje i situacije kada se ta sredstva prisile primjenjuju izvan okvira zakonskih ovlaštenja. Među razloge ove okrutnosti Barker ubraja nekoliko: policijski službenik može biti patološki tip koji uživa u "batinanju i zlostavljanju", pa je i razlog njegovog postajanja policijskim službenikom upravo stjecanje mogućnosti uporabe sile. Policijska okrutnost može biti i rezultat straha i pretjerane uzbuđenosti povodom stvarne ili umišljene opasne situacije. Takvi su pojedinci tada uvjereni kako je fizička sila upravo neophodna. Razlog se nalazi i u uličnom "verbalnom ponižavanju ili provokaciji" policijskog službenika. No, Barker zaključuje kako je najveći dio policijske okrutnosti ipak rezultat profesionalne solidarnosti i grupne podrške kolega u službi.

3) Spolni odnošaj na dužnosti. U daljnjoj analizi "profesionalnog zastranjivanja policijskog službenika" Barker analizira i situacije kada policijski službenik dokazi u kontakt sa osobom ženskog spola. Ti se kontakti ostvaruju u uvjetima koji pružaju brojne mogućnosti za ilegalni spolni odnošaj. Prije ili kasnije svaki će policijski službenik vjerojatno naići na seksualnu ponudu za vrijeme obavljanja svoje pozorničke ili ophodničke dužnosti iz bilo kojeg razloga (zaustavljena žena tijekom prometne kontrole u alkoholiziranom stanju, i sl.). Ta je činjenica impresionirala autora ovog istraživanja, koju karakterizira savjetom mladim policajcima: "Postoje tri stvari koje najviše razaraju karijeru policijskih službenika: novac, žene i alkohol. Dok god ih budete izbjegavali, bit ćete dobri policajci."

Prema Barkeru postoji izvjestan broj žena koje privlači policijska odora. Neke od njih namjerno čine sitne prometne prekršaje kako bi saznale nije li policijski službenik zainteresiran za ilegalan spolni odnošaj. Pripadnici policije veoma brzo saznaju za imena žena na svom području koje su upravo "zaljubljene u policiju". U gradu Memphisu, državi Tennessee, izbio je veliki "seksualni skandal" u kojem je oko 200 policajaca imalo spolni odnošaj s devetnaestogodišnjom raspuštenicom. Nakon dugotrajne istrage 35 policijskih službenika je suspendirano, a četvorici je izrečen strogi ukor.

4) Spavanje na dužnosti. Spavanje u službi pojavljuje se u svim noćnim službama. Spavanje po noći u službi karakteristično je za noćne čuvare, tvorničke radnike, vojnike, ali taj oblik profesionalnog zastranjivanja karakterističan je i za policijske službenike, napose u noćnim smjenama (poglavito tijekom noćne ophodnje). Razlog tome autor istraživanja nalazi u naporu prilagođivanja poslovima koji se inače danju obavljaju rutinski. Premalo

sna tijekom dana također se navodi kao razlog noćnom spavanju u službi, posebno u situacijama kada poslije odrađene smjene policijski službenik mora obaviti i neke dnevne poslove koji su sastavni dijelovi njegove dužnosti. Konačno, policijski službenici spavaju u službenim automobilima isto kao i skladištari u svojim kancelarijama iz jednakog razloga, zaključuje Barker – i jedan i drugi su otuđeni od svojih profesionalnih uloga.

5) Uživavanje alkohola u službi. Policijski službenik koji pije na dužnosti predstavlja ozbiljnu opasnost za građane i za svoje kolege u službi. On je naoružan i upravlja snažnim policijskim vozilom, tako da pogreške koje može učiniti pod utjecajem alkohola mogu dovesti u opasnost život ljudi i drugih policijskih službenika. Uživavanje alkohola tijekom službe može biti simptom osjećaja otuđenosti od profesionalne uloge, kao i spavanje u službi. Pored toga, policijski službenik koji pije na dužnosti može imati ozbiljnih problema u svezi sa sklonošću alkoholu, koja se manifestira kako u službi, tako i izvan nje. Također, alkoholiziranje na dužnosti može biti rezultat "dosade" na radnom mjestu ili stjecaja povoljnih prilika, kao i slabe nedovoljne kontrole u službi. Neki u alkoholizmu nalaze bijeg i/ili utjehu iz niza razloga, uglavnom zbog neuspjeha ili problema koji su povezani ili s poslom ili s obiteljskim problemima.

2. UČESTALOST UPORABE SREDSTAVA PRISILE OD STRANE POLICIJSKOG SLUŽBENIKA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Ponukani Barkerovom analizom razloga zbog kojih dolazi do "policijskog zastranjivanja", mnogobrojnim rezultatima provedenih istraživanja glede uporabe sredstava prisile kao i Wordenovom tipologijom policijskih službenika, radi ispitivanja situacije glede **uporabe sredstava prisile u Republici Hrvatskoj** od strane policijskih službenika, poslužili smo se službenim izvješćima MUP-a RH za promatrano razdoblje 1992.-2009. godine. Radi se o Izvješćima o radu MUP-a za razdoblje 1992.-2000. godine i o Pregledu temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada za razdoblje 2001.-2009. godine, koje objavljuje Odjel za analitiku MUP-a RH. Podaci koji su prikupljeni i analizirani statističkom metodom (tablica 1) omogućuju zaključak kako se u primjeni sredstava prisile od strane policijskog službenika u Republici Hrvatskoj *primjenjuju načela zakonitosti primjene, nužnosti, razmjernosti, supsidijarnosti* u uporabi tih sredstava.

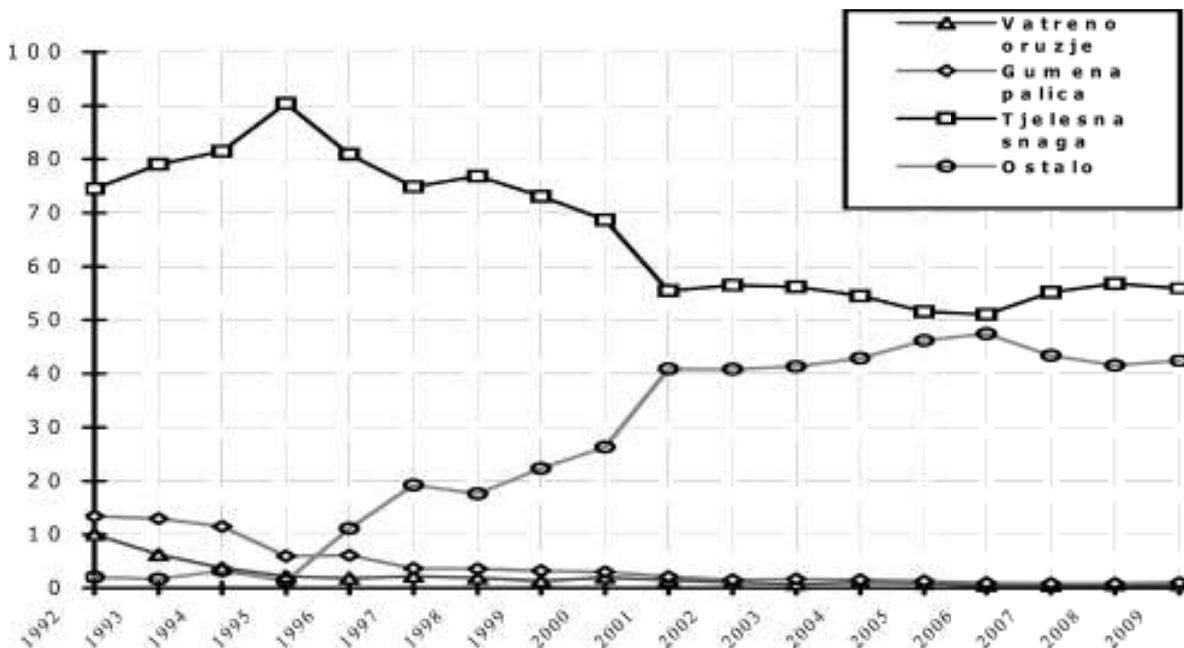
Od ukupno svih sredstava prisile koja stoje na raspolaganju policijskom službeniku u Republici Hrvatskoj, u promatranom vremenskom razdoblju 1992.-2009. godine, tjelesna snaga uporabljena je u 58,78% ili u 18 141 slučaju, ostala sredstva prisile (sredstva za vezivanje, uređaj za prisilno zaustavljanje motornog vozila, uređaj za izbacivanje vode, plinska sredstva, posebna motorna vozila, službeni psi, kemijska sredstva, eksplozivna sredstva, posebno oružje) u 37,68% ili u 11 631 slučaju, (gumena) palica je primijenjena u 2,29% ili 708 puta, a vatreno oružje u 1,25% ili u 385 slučajeva. Iznoseći ove podatke radi znanstvenog proučavanja i donošenja zaključaka u praktične namjene, već iz samog ovog odnosa može se pretpostaviti kako je u najvećem broju slučajeva, u njih 99,16% ili 30 607, donesena pravilna odluka utemeljena na zakonskim ovlastima – da se sredstvo prisile primijeni.

God.	Vatreno oružje			Gumena palica			Tjelesna snaga			Ostala sredstva			Ukupno		
	DA ¹	NE ²	Σ	DA	NE	Σ	DA	NE	Σ	DA	NE	Σ	DA	NE	Σ
1992.	39	9	48	62	2	64	339	17	356	10	-	10	450	28	478
1993.	42	7	49	96	5	101	572	44	616	13	-	13	723	56	779
1994.	27	2	29	81	7	88	608	17	625	25	-	25	741	26	767
1995.	10	-	10	23	4	27	399	8	407	5	1	6	437	13	450
1996.	8	1	9	29	1	30	286	13	399	48	7	55	471	22	493
1997.	9	1	10	17	-	17	333	10	343	87	1	88	446	12	458
1998.	10	1	11	20	1	21	439	7	446	101	1	102	570	10	580
1999.	9	-	9	21	1	22	489	12	501	152	1	153	671	14	685
2000.			19			29			656			251	940	15	955
2001.			22			31			809			596	1 450	8	1 458
2002.			20			30			1 086			785	1 911	10	1 921
2003.			15			35			1 167			858	2 073	2	2 075
2004.			25			37			1 299			1 022	2 376	7	2 383
2005.			26			40			1 544			1 382	2 983	9	2 992
2006.			19			32			1 749			1 626	3 424	2	3 426
2007.			20			32			2 030			1 595	3 673	4	3 677
2008.			24			33			2 048			1 499	3 596	8	3 604
2009.			20			39			2 060			1 565	3 672	12	3 684
Σ			385			708			18 141			11 631	30 607	258	30 865

Tablica 1: Uporaba sredstava prisile po vrsti od strane policijskog službenika za promatrano razdoblje 1992.-2009. godine

¹ "DA" znači utemeljeno.

² "NE" znači neutemeljeno.

Grafikon 1: Pregled uporabe sredstava prisile od strane policijskog službenika u promatranom vremenu 1992.-2009.

Slijedom učinjene analize, postavlja se pitanje koje je povezano sa samim postupkom donošenja odluke o uporabi sredstava prisile. Kada je takva odluka donesena – postavlja se pitanje: koje sredstvo i kolika količina sile je nužna, razmjerna u odnosu na stvarnu potrebu, odnosno, s obzirom na jačinu otpora koja je pružena. S tim u svezi je i problem intenziteta, prikladnosti, žestine uporabljene (tjelesne) sile u cilju ispunjavanja svrhe njene uporabe. Podaci ipak u konačnici zadovoljavaju, jer unatoč prisutnom trendu porasta uporabe sredstava prisile, omjer "neutemeljene primjene" u stalnom je vrlo visokom zadovoljavajućem trendu opadanja. Zsigurno ovakvo izuzetno značajno i bitno pitanje treba provocirati i poticati sve one koji se bave ovim problemom radi pokretanja znanstveno-istraživačkog sagledavanja svih čimbenika koji su s njim u svezi.

Tome u prilog idu i podaci prikupljeni u tablici 2 koja prikazuje stupanj ozljeđivanja ili smrtnog stradavanja među građanima, ali i među policijskim službenicima, kada primjenjuju sredstva prisile. Samo lapidarna introspekcija prikupljenih podataka navodi na zaključak kako se tjelesno ozljeđivanje (bilo ono teško /TTO/ ili lako /LTO/) s obzirom na povećani broj intervencija zapravo – smanjuje. To je još jedan podatak koji potkrepljuje tvrdnju kako se hrvatski policijski službenici sve bolje uvježbavaju za takve intervencije u kojima je sredstvo prisile nužno uporabiti, a u konačnici kako se sve više i više vodi briga o tjelesnom integritetu čovjeka, njegovoj slobodi ali i temeljnom pravu.

Godina	Građani			Polijski službenici		
	Smrtno stradali	Ozlijeđeni		Smrtno stradali	Ozlijeđeni	
1995.	1	74		3	218	
1996.	3	177		-	203	
1997.	3	160		-	203	
1998.	2	98		2	228	
1999.	1	254		-	278	
2000.	1	333		-	352	
Σ₁	11	1 096		5	1 482	
		TTO	LTO		TTO	LTO
2001.	1	9	404	-	5	256
2002.	-	13	426	1	10	187
2003.	1	15	398	2	2	228
2004.	-	7	408	-	6	299
2005.	2	13	460	-	11	339
2006.	-	8	483	-	11	354
2007.	1	15	493	-	9	356
2008.	1	9	502	-	9	345
2009.	3	9	515	1	5	369
Σ₂	9	98	4 089	4	68	2 733
Σ₁₊₂	20	5 283		9	4 283	

Tablica 2: Posljedice uporabe sredstava prisile od strane policijskih službenika u promatranom razdoblju 1992.-2009. godine – smrtno stradale i tjelesno ozlijeđene osobe

3. ANALIZA UZROKA PRIMJENE PREKOMJERNE SILE OD STRANE POLICIJSKOG SLUŽBENIKA

Reiss naglašava da "ono što građani podrazumijevaju pod *policijskom brutalnošću* pokriva cjelokupnu policijsku praksu", uključujući uporabu nepristojnog jezika i naizgled neopravdanih ispitivanja na terenu, ali "čini se da **poanta priče o policijskoj brutalnosti leži u policijskoj primjeni fizičke sile**". (Worden, 1996:25.) Neki od problema koje policija rješava možda zahtijevaju uporabu sile, a u mnogim je okolnostima crta između primjene *potrebne* i *nepotrebne sile* prilično nejasna; tamo gdje je sila potrebna, mora se promisliti o *razumnoj količini sile*. Kad god se moraju donijeti takve odluke, vjerojatno se ne mogu izbjeći krive prosudbe; kod slučajeva *pretjerane sile* dolazi do uporabe veće sile no što je razumno potrebno. Međutim, u slučajevima neprimjerene primjene sile radi se o uporabi sile tamo gdje ona uopće nije potrebna; to su primjeri *nepotrebne sile*.

Reiss je primijenio sociološki pristup razumijevanju *policijske brutalnosti*. On na sljedeći način opisuje incidente u kojima su policijski službenici koristili neprimjerenu silu: 78% svih slučajeva u kojima se koristila pretjerana sila odigralo se na *mjestu pod policijskim nadzorom*, kao što je ophodno vozilo, mjesna policijska postaja ili javna mjesta (ponajprije ulice). Gotovo sve žrtve primjene neprimjerene sile bile su *okarakterizirane*

kao osumnjičeni ili prijestupnici. To su bili mladi muškarci nižeg socijalnog statusa i iz svih rasnih ili etničkih skupina. Nadalje, kod većine tih susreta nije bilo svjedoka koji bi dali podršku prijestupniku. Općenito, osobe za koje su policijski službenici smatrali da predstavljaju prijestupnike s devijantnim ponašanjem, ili *osobe koje su se suprotstavljale* onome što policija smatra svojim ovlastima, imale su najviše izgleda da budu žrtve nepri- mjerene uporabe sile. Njih 39% se *otvoreno suprotstavilo ovlastima* dovodeći u pitanje legitimnost policijskog provođenja tih ovlasti, 9% se *fizički opiralo uhićenju*, a 32% bile su *osobe u ulogama prekršitelja s devijantnim ponašanjem*, kao što su alkoholičari, ho- moseksualci, ili narkomani.

Friedrich je ustanovio, prvo, da policija samo *rijetko primjenjuje fizičku silu*, a da je još rjeđa pretjerana uporaba sile. (Worden, 1996:25.) Sila je bila primijenjena u 5,1% od 1 565 slučajeva, tj. kontakata koji su uključivali osumnjičene prekršitelje (i samo u jednom od preostalih 3 826 slučajeva koji nisu uključivali osumnjičene). *Pretjerana sila* bila je primijenjena u 1,8% kontakata s osumnjičenima, ili najviše u 29 slučajeva.

Friedrich je dalje ustanovio da podaci, uz vrlo malo iznimaka, ne potvrđuju situa- cijsku, individualnu, niti organizacijsku hipotezu. Bivarijantne i multivarijantne analize pokazale su da su obilježja kontakata između policije i građana u najčvršćoj vezi s pri- mjenom sile, pri čemu je postojala veća vjerojatnost da će do primjene sile doći ako je osumnjičeni imao *neprijateljski stav*, ako je bio *uzbuđen, intoksiciran, ili potjecao iz niže klase*; ako je *počinjen težak prekršaj, tj. kazneno djelo*, ili ako su (kontaktu) bili *nazočni drugi građani ili drugi policijski službenici*. Ipak, situacijska obilježja ukupno uzevši nisu pokazala ništa više doli skromnu moć da ponude objašnjenje (za primjenu sile). *Karakte- ristike policijskih službenika* – duljina staža, stav prema poslu, njihova rasna pripadnost, i (među policijskim službenicima bijelcima) stav prema crncima – malo toga su objašnjavale kada je riječ o (ograničenoj) varijaciji u primjeni sile. Razlike među *policijskim odjeli- ma* bile su od marginalnog značaja i nisu se podudarale s Friedrichovim očekivanjima. Pojava, tj. slučajevi primjene sile općenito, a osobito uporaba neprimjerene sile, bili su, kako je Friedrich i pretpostavio, nešto rjeđi u "profesionalnim" odjelima (Chicago) nego u "tradicionalnim" odjelima (Boston), a suprotno Friedrichovim hipotezama, najrjeđi su bili u "tranzicijskim" odjelima (Washington D. C.).

Ostale analize uporabe neletalne sile potvrđuju Friedrichove nalaze. Analize drugih opservacijskih podataka pokazale su da se *sila ne primjenjuje često*. Sykes i Brent, koji su analizirali niz međudjelovanja između policijskih službenika i građana, zaključili su da policijski službenici "reguliraju" ili kontroliraju svoju interakciju s građanima primarno putem *postavljanja pitanja ili iznošenjem optužbi*, a sekundarno izdavanjem naredbi; autori su dalje utvrdili da se "reguliranje putem primjene sile (uključujući prijetnje kao i stvarnu primjenu sile) rijetko događa". Bayley i Garofalo, koji su proveli opservacijsku studiju manjih razmjera pod pokroviteljstvom Newyorške državne komisije za kazneno pravo i primjenu sile utvrdili su kako je, čak i u kontaktima koji su kvalificirani kao *potencijalno nasilni*, policija primijenila silu samo u 8% takvih situacija, te da se sila "sastojala isključivo u hvatanju rukama i obuzdavanju (osumnjičenih)". (Worden, 1996:26.)

Među uzrocima protuzakonitog ponašanja policijskog službenika neki istraživači nastojali su razjasniti i neke *osobne karakteristike policijskih službenika* koji su po nji- hovom mišljenju *posljedica utjecaja same profesije na ličnost tih osoba*.

Istraživanja koja su provedena u SAD-u i Velikoj Britaniji pokazala su kako je "druga strana novčića" da posao producira osobu. Naglasak u tim istraživanjima i razmatranjima stavljen je na *inicijaciju u policijskoj kulturi*. Tako su Butler i Cochran (Hollin, 1998:133) svojim istraživanjima zaključili kako britanski policijski službenici postaju sigurniji u sebe, neovisniji, samostalniji i dominantniji s porastom socijalizacije u policijskoj zajednici. U svojoj studiji Adlam konstatira kako ova socijalizacija policijskih službenika u policijskoj sredini prolazi kroz veliki broj razina. U prvim počecima, prvih nekoliko godina radnog iskustva u policijskoj službi, postoji "opće širenje iskustva" koje je praćeno razvojem neovisnosti, samostalnosti i "emocionalnim jačanjem". Eventualno, policijski službenik postaje: "povjerljiviji, sumnjičaviji i ciničniji, milosrdniji i razumljiviji prema stanju i osjećajima drugih, te pronicljiviji i manipulativniji".

a) Sumnjičavost – ona se smatra posljedicom prirode samog policijskog poziva i posla. Policijski posao je po svojoj prirodi rizičan, iz tog razloga policijski službenik mora stalno biti na oprezu, preduhitriti i predvidjeti opasnost, kao i "kontrolirati" što se sve događa u njegovoj sredini. I tijekom svog školovanja kadeti i studenti policijskih akademija dobivaju informacije o posljedicama policijske samouvjerenosti (kriminalističko načelo osobne sigurnosti i sumnje) kroz slučajeve u kojima su policijski službenici bili teško tjelesno ozlijeđeni ili usmrćeni, upravo iz razloga nepoštovanja temeljnih načela svoje struke.

b) Autoritarnost – odora, značka, činovi, oružje – označavaju simbole autoritarnosti. Ali pored ovih vanjskih znakova koji samo simboliziraju ovu karakteristiku ličnosti policijskog službenika, posebno je važna stalna pripravnost policijskog službenika da djeluje, postupa, provodi svoje ovlasti u opasnim situacijama, sredinama ili odnosima sa ljudima, s kojima ili u svezi s kojima provodi svoju dužnost. (Meško, 1994:143.)

c) Cinizam – u istraživanju kojim je obuhvaćen uzorak od 220 policajaca New Yorka, utvrđeno je kako 80% mladih, "novih" policijskih službenika vjeruje kako je policija vrlo uspješna organizacija. Nakon provedena tri mjeseca u službi, njih je samo 30% vjerovalo u uspješnost policijskog posla. Cinizam raste s dužinom vremena provedenog u policijskog službi, poglavito među policijskim službenicima koji duži niz godina obavljaju isti posao, kao i kod onih koji imaju višu naobrazbu, a kroz određeno vrijeme u službi nisu napredovali. Smatra se kako je cinizam neposredna i neizbježna posljedica policijskog profesionalizma. (Pagon, 1993:389.)

Paradoks policijskog poziva ogleda se u tome kako određene vrline koje policijski službenik mora imati za provođenje svojih zadataka, vrlo lako i brzo prelaze u ekscesne oblike ponašanja.

Protuzakonita ponašanja policijskih službenika utječu na stvaranje lošeg, negativnog stava građana prema policiji. Suzbijanje i borba protiv takvog "zastranjivanja u policijskoj službi" predstavljaju tvrd orah. "Etičkim se zahtjevima bavimo uvijek tamo gdje je opasnost od njihovog povrjeđivanja najveća. Oružje se mora nositi, sve dok su rat i sukobi na dnevnom redu. No, onaj tko ima oružje, ima i sredstvo moći i mogućnost da ga zlorabi. 'Ti ne smiješ ubiti!', ne treba reći onome koji ne može ubiti nego onome koji bi to mogao učiniti. Zbog toga svaka zdrava zajednica strogo nadzire onoga koji treba nositi oružje." (Strok, 1991:36.) Socijalni zadatak policije unutar države i društva koji omogućuje i podupire ovlaštenja da se zadire u temeljna prava i slobode čovjeka i građanina, pa sve do uporabe sredstava prisile, postavljaju pred svakog policijskog službenika zahtjeve koje

on ne može zaobići. Policija suočena s takvim zahtjevima, svaka nadređena i rukovodna osoba obvezna je i pozvana da služi kao uzor. Značajnu ulogu i odgovornost za "razvoj supkulturalnog ponašanja" policijskih službenika je i na obrazovnim institucijama policije, ali i na policijskom rukovodnom kadru.

4. UMJESTO ZAKLJUČKA

No, da zaključimo s mislima iz članka Profesor u ulozi policajca: "Svaki puta kada obučem policijsku odoru i pođem na policijski posao obuzme me osjećaj kako se moja osobna sigurnost umanjuje, moja uloga čuvara zakona postaje sve teža – to prije svega radi pretjerane brige društva za prava prijestupnika i ravnodušnosti društva prema mojim pravima. Jednoga dana krenuo sam iz službe u policiji na fakultet, gdje sam trebao održati predavanje. Nije mi se dalo presvlačiti pa sam ostao u policijskoj odori. Kada sam ušao u tajništvo uzeti dnevnik nastave pogledala me tajnica i kroz stisnute zube me upitala: 'Kako pa, dr. Kirkham? Pa nećete valjda ići takvi na predavanje?' U trenutku sam se našao zatečen. Pomislio sam kako mi nije potrebno opravdavati se pred studentima ako imam dugu kosu ili bradu. Na kraju krajeva pristalice slobodne ljubavi ili radikalnih ideja ne moraju se opravdavati za svoje okupljanje u skupinama. Zašto bi to morao učiniti netko čija pojava simbolizira dužnost službe društvu i zaštitu ljudi? 'Zašto ne!' – odgovorio sam sa laganim smiješkom tajnici. 'Ponosan sam što sam pripadnik policije. Uzeo sam svoj dnevnik nastave i održao predavanje u odori.'" (Meško, 1994:149.)

LITERATURA

1. Barker, T. (1979). *Empirijska studija o policijskom zastranjivanju koje ne spada u korupciju*. Izbor članaka iz stranih časopisa, 19(4), 314.-324.
2. Calesini, G. (2007). *European Police Law Handbook*. Rim: Laurus Robuffo.
3. Colwell, J. L., Huth, C. (2010). *Unleashing the Power of Unconditional Respect: Transforming Law Enforcement and Police Training*. Boca Raton: CRC Press.
4. Cvitanović, L. (1991). *Kontrola zakonitosti postupanja organa unutarnjih poslova (policije) u svezi s kaznenim (krivičnim) postupkom*. Priručnik, 39(4), 270.-281.
5. Cvitanović, L. (1991). *Kontrola zakonitosti postupanja organa unutarnjih poslova (policije) u svezi s kaznenim (krivičnim) postupkom*. Priručnik, 39(5), 342.-355.
6. Dujmović, Z., Šuperina, M. (2010). *Međunarodni policijski standardi o ljudskim pravima i policijsko obrazovanje*. *Policija i sigurnost*, 19(1), 1.-39.
7. Falk, G. (1986). *Violence and the American Police – A Brief Analysis*. *International Review of History and Political Science*, 23(1), 23.-34.
8. Geller, W., Toch, H. (1996). *Police Violence – Understanding and Controlling Police Abuse of Force*. New York: Yale University Press.
9. Hollin, C. R. (1998). *Psychology and crime: An introduction to criminological psychology*. 6. izdanje. London - New York: Routledge.
10. Horvatić, Ž. (1998). *Osnove kriminologije. Temelji učenja o pojavnim oblicima i uzrocima kažnjivih ponašanja*. Zagreb: MUP RH.

11. Jäger, J. (1988). *Gewalt und Polizei: Theoretisch-empirische Beiträge zur Kriminologie des Widerstandes gegen Vollstreckungsbeamte und zur Konfliktforschung* (Beiträge zur gesellschaftswissenschaftlichen Forschung, Band 6). Pfaffenweiler: Centaurus-Verlagsgesellschaft.
12. Krapac, D. (1995). *Engleski kazneni postupak*. Zagreb: Pravni fakultet u Zagrebu.
13. Kutnjak-Ivković, S. (1996). *Teorija trule jabuke*. Halo 92, 5(8), 41.-42.
14. Kutnjak-Ivković, S. (1997). *Usporedba s "kremom" američke policije*. Halo 92, 6(1), 46.-47.
15. Lazin, Đ. (1985). *Efikasnost krivičnog postupka i zaštita sloboda i prava građana garantovanih Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima*. Jugoslavenska revija za kazneno pravo i kriminologiju, 23(4), 117.-133.
16. Levitt, L. (2009). *NYPD Confidential: Power and Corruption in the Country's Greatest Police Force*. New York: Thomas Dunne Books.
17. MacFarlane, R. I., Crosby, A. (1978). *Disciplina policijskih službenika – analiza iskustava i stavova*. Izbor članaka iz stranih časopisa, 18(1-2), 42.-53.
18. Meško, G. (1994). *Policijska subkultura*. Revija za kriminalistiko in kriminologiju, 45(2), 143.-149.
19. Meško, G. (1998). *Policijska osebnost – dejstvo ali še en mit?* Revija za kriminalistiko in kriminologiju, 49(1), 26.-40.
20. Misliwetz, J., Denk, W. (1991). *Policijsko zlostavljanje*. Izbor članaka iz stranih časopisa, 31(2), 194.-202.
21. Modly, D., Šuperina, M. (1998). *Prikaz djelatnosti redarstvene vlasti tijekom policijskih izvida kao osnovica za operativno planiranje*. U: Jurina, M., Modly, D., Pušeljić, M., Šuperina, M., Tworek, M. Tehnika planiranja. Zagreb: MUP RH.
22. Modly, D., Šuperina, M., Korajlić, N. (2008). *Rječnik kriminalistike*. Zagreb: Strukovna udruga kriminalista.
23. Pagon, M. (1993). *Policijski cinizam: vzroci, značilnosti in posledice*. Revija policija, 13(4-5), 389.-403.
24. Price, B. R. (1979). *Integralni profesionalizam – model za obuzdavanje policijskih zloupotreba*. Izbor članaka iz stranih časopisa, 19(4), 307.-313.
25. Reiss, A. (1997). *Policija i društvo u XXI. stoljeću*, Izbor članaka iz stranih časopisa, 37(3), 231.-239.
26. Schaefer, R. (1979). *Provoditelj zakona, čuvar reda i mira ili službenik – alternativne uloge policijskog službenika*. Izbor članaka iz stranih časopisa, 19(3), 181.-195.
27. Stelfox, P. (2009). *Criminal Investigation: An introduction to principles and practice*. Collompton: Willan Publishing.
28. Stork, H. (1991). *Policijska kultura u svakodnevnicima profesije*. Izbor članaka iz stranih časopisa, 31(1), 25.-36.
29. Šintić, J. (1997). *Usporedba s "kremom" američke policije*. Halo 92, 6(2), 46.-47.
30. Šuperina, M. (2001). *Kaznenopravni položaj policijskih službenika tijela unutarnjih poslova u hrvatskom materijalnom kaznenom pravu*. 3. knjiga Kaznenopravne-kriminalističke biblioteke "Vladimir Bayer". Zagreb: Hrvatsko udruženje za kazneno pravo i praksu – MUP RH.
31. Šuperina, M., Dujmović, Z. (2009). *Policijske ovlasti. Izvodi iz pravnih izvora*. Zagreb: Laserplus.

32. Tim, P., Smith, T. (2000). *Police Violence Occasioning Citizen Complaint -- An Empirical Analysis of Time-Space Dynamics*. *British Journal of Criminology*, 40(1), 480.-496.
33. Tong, S., Bryant, R. P., Horvat, M. A. H. (2009). *Understanding Criminal Investigation*. Chichester: Wiley Blackwell.
34. Worden, R. E. (1996). *The Causes of Police Brutality: Theory and Evidence on Police Use of Force*. U: Geller, W., Toch, H. *Police Violence – Understanding and Controlling Police Abuse of Force*. New York: Yale University Press.